

Анна МЕНЗАТЮК,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: Зоряна ЛЕНІВ,
кандидат педагогічних наук, доцент

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ)*

ЛОГОРИТМІЧНІ ЗАНЯТТЯ В СИСТЕМІ КОРЕКЦІЇ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ, ЯКІ НЕ РОЗМОВЛЯЮТЬ

Сьогодні розвиток мовленнєвих навичок є важливим етапом як для дітей, так і для дорослих із порушеннями мовлення. Логоритміка є одним із найефективніших методів стимулювання мовленнєвої активності через синхронізацію рухових і мовленнєвих компонентів, що особливо важливо у випадках мовленнєвих порушень. Актуальність теми обумовлена зростанням потреби в розробці новітніх підходів до корекції мовленнєвих порушень, зокрема через інтеграцію різних методик, які сприяють гармонійному розвитку дітей з особливими освітніми потребами та вдосконаленню мовленнєвих навичок дорослих.

Проблема активізації мовленнєвої діяльності засобами логоритміки неодноразово розглядалася у працях таких науковців, як Н. Аніщенко, О. Боряк, Н. Боюка, М. Голубєва, О. Єріна, Н. Істоміна, Г. Косарева, І. Мартиненко, І. Марченко, О. Наволокова, Т. Саєнко, О. Шостак, І. Ярошенко. У своїх дослідженнях вони акцентували увагу на тому, що поєднання рухових і мовленнєвих компонентів у процесі навчання позитивно впливає на когнітивний розвиток і мовленнєві здібності. Зокрема, значні результати були досягнуті у вивченні ефективності логоритміки для дітей з порушеннями мовлення.

Мета статті – дослідити ефективність логоритміки як засобу активізації мовлення та оцінити її роль в корекційній педагогіці й логопедичній практиці.

Розвиток мовленнєвих навичок є важливим елементом у процесі загального розвитку особистості, особливо у випадках мовленнєвих порушень. Мовлення виконує ключову роль у комунікативній, когнітивній та соціальній діяльності, тому своєчасна та ефективна корекція мовленнєвих порушень є пріоритетом як у роботі з дітьми, так і з дорослими.

Мовлення є досить потужним й багатокomпонентним нейропсихологічним й лінгвістичним процесом, який робить можливим здатність людей якісно і з найбільшою ефективністю, відповідно до власних бажань використовувати усні висловлювання з різною метою й мотивами. Для того, аби даний процес був можливим, у ньому беруть участь велика кількість процесів та механізмів, кожен із яких власне й активізує мовленнєвий процес.

Досить змістовну класифікацію порушень мовленнєвого розвитку знаходимо у праці І. Мартиненко, яка виділяє такі два види, а саме: психолого-педагогічна й клініко-педагогічна [5, с. 342].

За клініко-педагогічною класифікацією виділяють такі групи порушень:

1. порушення структурно-семантичного оформлення висловлювання (афазія і алалія);
2. порушення фонаційного оформлення висловлювання (дисфонія, тахілалія, брадилалія, заїкання, дислалія, ринолалія, дизартрія) [5, с. 342].

За психолого-педагогічною класифікацією мовленнєві порушення класифікують на два види: порушення засобів спілкування й порушення у використанні засобів спілкування. Щодо першої із них, то тут вирізняються фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення, а також загальний недорозвиток мовлення. До другої групи належать заїкання й інші порушення темпо-ритмічної сторони мовлення [5, с. 342–343].

У праці Т. Саєнко зазначається, що немовленнєві діти визначаються як «діти, мовлення яких або повністю відсутнє, або знаходиться на рівні вокалізацій, звуконаслідувань та звукокомплєксів» [8, с. 80].

Безмовленнєві діти, за О. Наволоковою та О. Боряк, це умовна поліморфна група дітей, які відчувають певні труднощі під час використання вербальних засобів комунікації [7, с. 32].

І. Марченко та М. Голубєва у свою чергу категорією безмовленнєвих дітей характеризують тих, у яких наявне тяжке недорозвинення мовлення, що клінічно формує досить неоднорідну групу. До неї у своїй більшості входять діти з моторною і сенсорною алалією, анартрією, раннім дитячим аутизмом, інтелектуальною недостатністю й порушенням слуху [6, с. 160].

Одним із перспективних методів активізації мовленнєвої діяльності є логоритміка – методика, що базується на синхронізації мовлення з рухами.

Вона дозволяє використовувати поєднання музики, ритму та рухової активності для покращення мовленнєвих навичок.

Опис загальних характеристик логоритміки знаходимо у праці О. Шостак. Учена наголошує, що ритм і відповідний темп є відповідальними за те, аби забезпечувати узгоджену організацію рухів. Зважаючи на те, що ці складники є взаємопов'язаними, дитина може виконувати багатократні рухи під час ходьби чи бігу. Завдяки співу відбувається тренування й розвиток периферичного відділу мовленнєвого апарату, що у свою чергу існує у тісному зв'язку щодо розвитку їх дрібної моторики рук за умови виконання вправ на координацію рухів. А це у свою чергу не лише активізує дитяче мовлення й розвиває його якість, але при цьому відображається на загальному функціонуванні організму дітей й впливає на їх інтелект [9, с. 256].

Логоритміка спрямована на гармонізацію взаємодії між різними відділами мозку, що забезпечує комплексний підхід до розвитку мовлення.

Ранній та дошкільний вік вважається сенситивними для активізації мовлення. Основоположник нейропсихології О. Лурія підтвердив взаємозв'язок загальної та мовленнєвої моторики. Науковці довели, що чим вище рухова активність дитини, тим краще розвивається його мовлення. Завдяки залученню моторики, діти активніше сприймають мовний матеріал, що сприяє його засвоєнню та закріпленню [9]. Н. Боюка і Г. Косарева вказують, що логоритмічне заняття відіграє важливу роль як у загальному розвитку дитини, так і в корекції її мовленнєвого порушення, оскільки вправи, які використовуються у логопедичній роботі за цим підходом, впливають на розвиток загальної і дрібної моторики, а також психічної функції і мовлення, які є особливо важливими для дітей дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями [2, с. 188].

В умовах реальної логопедичної роботи ці методи реалізуються у вигляді дихальної гімнастики, логотерапевтичної гімнастики, музичних вправ, пальчикової гімнастики, пісень та віршів, що супроводжуються рухами рук, гри на музичних інструментах, комунікативних ігор й танців, фізичних вправ, динамічних вправ, театральних етюдів тощо, які окрім безпосередньої корекції стану мовленнєвого порушення розвивають також й емоційний інтелект дитини, її увагу і пам'ять, а також підвищують позитивне самопочуття як особистості [2, с. 189].

У програмі раннього втручання для дітей із затримкою розвитку «Маленькі сходи» відзначена низка домовленісних навичок, які повинна опанувати дитина перед тим, як активізується її експресивна мовленнєва діяльність. Логоритмічні вправи ми можемо застосовувати для розвитку цих домовленісних навичок таких як розрізнення немовленнєвих шумів (наприклад, звуків музичних інструментів), координації рухів дрібної та мімічної моторики, координації рухів загальної моторики, відчуття темпу та ритму, розвитку імітації, виконання 2–3 компонентних інструкцій.

Отримавши цю «базу», далі діти логічним чином опановують музично-ритмічним чуттям, завдяки яким вони можуть дотримуватися чіткого ритму, темпу й інтонаційної виразності безпосередньо у власному мовленні. Невід'ємною частиною логоритмічних занять є вправи із психогімнастики. Цієї технології базується на тому, що діти виконують техніку з саморозслаблення, що у свою чергу позитивно впливає на їх емоційний стан. Якщо бути більш точними, що такі вправи є ефективними у напрямку розвитку їх міміки та жестів, що у свою чергу нормалізує психоемоційний фон й формує у свідомості більш якісні асоціації між тим, що мовлення є приємним та захоплюючим процесом.

Дослідниця О. Єрина, досліджуючи проблему оптимізації корекційно-логопедичної роботи з молодшими дошкільниками, приходять до висновку про те, що одним із найбільш ефективних елементів є саме наявність позитивного підсилення як ключового принципу організації таких занять з дітьми. Зміст позитивного підсилення, зважаючи на її ідею, є таким: першочерговим показником якості роботи логопеда із дитиною є його вміння нормалізувати її психоемоційний фон та забезпечити достатній рівень похвали і підтримки, які у свою чергу є прямою умовою достатнього рівня мотивації до занять, а, як відомо, зацікавленість й залученість дитини під час заняття – це важлива складова його успіху [3, с. 140]. Коли дитина отримує похвалу, підкріплення, у мозку виробляється зокрема, нейромедіатор – дофамін.

Також саме за допомогою логоритміки ми можемо впливати навіть на глибинні лімбічні зони, включаючи гіпокамп та амігдалу, які відіграють чималу роль в обробці емоцій та пам'яті. Приблизно оптимальна система побудови логоритмічних занять у закладі дошкільної освіти полягає у врахуванні рівномірності розподілу психофізичного та мовленнєвого

навантаження. За Н. Аніщенко й І. Ярошенко, орієнтований приклад поєднання вправ є наступним: емоційно-мімічна розминка чи гра на слухове, зорове і тактильне сприйняття використовується на початку заняття з метою створення у дітей позитивного емоційного настрою; вокальне музикування чи мовно-рухові ігри, дихально-артикуляційний тренінг, пальчикова гімнастика, мовленнєві ігри, рольові вірші; креативний тренінг застосовується в основній частині заняття й включає у себе ігри, які сприяють розвитку уяви, творчих здібностей, формування навичок аналізу та синтезу; інструментальне музикування чи танцювально-ритмічні вправи, ігровий масаж та пальчикова гімнастика; вправи, орієнтовані на збереження набутого дітьми позитивного емоційного заряду і стану внутрішнього комфорту [1, с. 46].

Під час логоритмічного заняття паралельно розвиваємо мімічну та мовленнєву моторику, загальну та дрібну моторику, відчуття ритму, тож таким чином ми задіюємо дві півкулі мозку.

Наприклад, розглянемо вправу для розвитку слухової уваги та переключення уваги: під мелодію вальсу діти крутяться із дзвіночками, під час маршу виконують інші специфічні рухи. Таким чином, торкаючись і дивлячись на предметну наочність (дзвіночки, прапорці) ми активізуємо тім'яно-потиличні відділи мозку, під час марширування за координацію рухів, регуляцію рівноваги, м'язового тонуусу відповідає мозочок, під час розрізнення мелодій активізуються скроневі відділи мозку, зона Верніке, а ще ми впливаємо на лімбічні зони, які регулюють емоційні стани, а щоб утримати програму і обрати правильну наочність активізуємо префронтальну кору (передню частину лобових часток).

Під час логоритмічного заняття ми задовільняємо біологічну потребу дитячого організму в русі, також ми враховуємо провідну діяльність дитини (ранній вік – предметно-маніпулятивна, дошкільний – сюжетна гра), тому під час логоритмічного заняття використовується багато предметної наочності, сюжетних пісень тощо. Цим самим ми задовільняємо потреби психіки, а це є рушійною силою для розвитку дитини.

Традиційно дослідники сходяться на думці про те, що основними засобами логоритмічної роботи з немовленнєвими дітьми є такі:

1. ходьба і марширування в різних напрямках;
2. вправи на розвиток дихання, голосу і артикуляції;

3. вправи, які регулюють м'язовий тонус та спрямовані на розвиток вміння розслабляти і напружувати певні групи м'язів;
4. вправи, які активізують увагу;
5. мовленнєві вправи без музичного супроводу;
6. вправи, що формують почуття музичного розміру та темпу;
7. співи, гра на музичних інструментах;
8. пальчикові вправи;
9. вправи для розвитку творчої ініціативи;
10. ігрова діяльність;
11. вправи на розвиток фонематичного сприйняття;
12. релаксація [1, с. 49–50].

За Н. Істоміною, важливі педагогічні аспекти впровадження логоритмічних вправ та ігор у систему корекційно-розвиткових занять впливають із наступних тез:

1. їх доречно використовувати під час організації традиційного логопедичного заняття;
2. доцільно проводити на початку логопедичного заняття або ж використовувати як фізкультхвилинку;
3. варто включати для дітей зі схожими мовленнєвими порушеннями або з подібним рівнем мовленнєвого розвитку;
4. доречно продумувати з максимальним поєднанням та взаємодією усіх аналізаторних систем організму;
5. слід поступово та поетапно ускладнювати по мірі їх засвоєння та закріплення навичок, які сформувались [4, с. 8].

Дослідниця розвиває свою думку й наголошує, що педагогу, який використовує логоритмічні вправи, важливо:

1. добирати той музичний супровід, характер якого є бадьорим і ритмічним, де переважає інструментальна музика чи тематичні мелодії;
2. музику, рухи і мовний матеріал необхідно обирати залежно від поставленої мети, етапу корекційної роботи, психофізичних можливостей дитини й її готовності до виконання вправ;
3. ретельно продумувати узгодженість рухів (артикуляційних, загальних, пальчикових) з ритмом музичного твору. Для цього педагог повинен забезпечити дітям повний супровід й якісну підтримку [4, с. 10].

Логоритмічні вправи не використовуються тільки як елемент одиничного мовленнєвого розвитку дітей, а спрямовані також й на підтримку і формування їх соціальних навичок. Okремо варто відзначити співпрацю, взаємодію з дорослими й однолітками, спільну гру як ті види діяльності, які корегують стан мовлення дошкільників спільно з їх загальним соціальним розвитком.

Отже, логоритміка є ефективним засобом активізації мовлення, який поєднує в собі елементи руху, ритму та мовної діяльності. Завдяки цілісному підходу, що передбачає стимулювання мовленнєвої та рухової активності, цей метод сприяє покращенню когнітивних функцій, моторики та мовленнєвих здібностей у дітей раннього віку. Логоритміка позитивно впливає на гармонійний розвиток мовлення, активізує психічні процеси, пов'язані з мовленнєвим розвитком, і є важливим елементом у корекційній педагогіці та логопедичній практиці. Подальші дослідження та впровадження логоритміки як корекційного методу сприятимуть підвищенню якості навчання й терапії осіб із мовленнєвими порушеннями, а також розширенню можливостей для їх соціальної адаптації.

Список використаних джерел:

1. Аніщенко Н., Ярошенко І. Роль логоритміки в музично-мовленнєвому розвитку дітей дошкільного віку. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. Серія: Педагогічні науки*. 2021. С. 44–53.
2. Боюка Н., Косарева Г. Логоритміка як засіб корекції заїкання у дошкільників. *UNIVERSUM*. 2023. № 2. С. 187–191.
3. Єріна О. Активізація мовлення мовчазних дітей. *VI Міжнародна науково-практична інтернет-конференція* (м. Запоріжжя, 20–21 квітня 2023 р.). Запоріжжя, 2023. С. 137–141.
4. Істоміна Н. Використання ігор та вправ з логоритміки в структурі традиційних логопедичних занять. *Практичний посібник*. 2024. 32 с.
5. Мартиненко І. Проблема комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з системними мовленнєвими порушеннями. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2014. Вип. 26. С. 342–349.

6. Марченко І., Голубева М. Організація та зміст логопедичної допомоги дітям із тяжкими порушеннями мовлення в Україні. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2011. Вип. 18. С. 158–166.
7. Наволокова О., Боряк О. Мінімальна мозкова дисфункція та безмовленнєві діти дошкільного віку: діагностика, корекція в умовах воєнного стану. *Inclusion and Diversity*. 2023. Вип. 2. С. 31–38.
8. Саєнко Т. Формування психологічної бази мовлення у немовленнєвих дітей. *Актуальні проблеми ортопедагогіки, ортопсихології та реабілітології*: зб. тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 4–5 жовтня 2019 р.). 2019. С. 80–82.
9. Федорович Л. О. Формування правильної вимови молодшого шкільного віку. Кременчук : Християнська Зоря, 2007. 346 с.
10. Шостак О. Логоритміка як засіб корекції ЗНМ у молодших школярів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 52. С. 255–260.